

VIỆN HÀN LÂM
KHOA HỌC XÃ HỘI VIỆT NAM
HỌC VIỆN KHOA HỌC XÃ HỘI

NGUYỄN DUY CƯỜNG

**VAI TRÒ CỦA CÁI BI
TRONG GIÁO DỤC THẨM MỸ**

Chuyên ngành: Mỹ học

Mã số: 62. 22. 03. 07

TÓM TẮT LUẬN ÁN TIẾN SĨ TRIẾT HỌC

Hà Nội, 2017

Công trình được hoàn thành tại: **Học viện Khoa học xã hội,
Viện Hàn lâm Khoa học xã hội Việt Nam**

Người hướng dẫn khoa học: 1. **GS. TS. Nguyễn Văn Huyền**
2. **TS. Lương Thu Hiền**

Phản biện 1: PGS. TS. Nguyễn Anh Tuấn

Phản biện 2: PGS. TS. Trần Sỹ Phán

Phản biện 3: PGS. TS. Trương Đăng Dung

Luận án sẽ được bảo vệ trước Hội đồng chấm luận án tiến sĩ cấp học viện
hợp tại: Học viện Khoa học xã hội, Viện Hàn lâm Khoa học xã hội Việt Nam

Vào hồi.....giờ.....phút,
Ngày.....tháng.....năm.....

Có thể tìm hiểu luận án tại thư viện:

- Thư viện Quốc gia Việt Nam
- Thư viện Học viện Khoa học xã hội

CÁC CÔNG TRÌNH KHOA HỌC CỦA TÁC GIẢ ĐÃ CÔNG BỐ LIÊN QUAN ĐẾN ĐỀ TÀI LUẬN ÁN

1. Nguyễn Duy Cường (2013), Quan hệ Triết học – Mỹ học – Nghệ thuật học trong văn hóa nghệ thuật, Tạp chí Văn hóa Nghệ thuật, số 348, tr. 85 – 89.
2. Nguyễn Duy Cường (2014), Bi kịch của người anh hùng dân tộc Nguyễn Trãi và ý nghĩa giáo dục của nó đối với đời sống xã hội, Tạp chí Dân tộc và thời đại, số 171 - 172, tr. 46 – 52.
3. Nguyễn Duy Cường (2015), Nghệ thuật và tâm lý xã hội, Tạp chí Văn hóa Nghệ thuật, số 372, tr. 114 – 118.
4. Nguyễn Duy Cường (2015), Tính quy luật ra đời của nghệ thuật, Tạp chí Văn hóa Nghệ thuật, số 376, tr. 89 - 94.
5. Nguyễn Duy Cường (2015), Vai trò của hình tượng bi kịch trong việc giáo dục tình cảm thẩm mỹ, Tạp chí Khoa học xã hội Việt Nam, số 89, tr. 68 - 73.
6. Nguyễn Duy Cường (2016), Quan niệm của một số nhà mỹ học Đức về bi kịch con người, Tạp chí Khoa học xã hội Việt Nam, số 108, tr. 95 – 101.

1 MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Trong thế giới đương đại, cùng với sự phát triển và tiến bộ, xã hội cũng đang diễn ra biết bao quan hệ hết sức phức tạp, trong đó có những mâu thuẫn, những xung đột mang đầy bản chất của cái bi. Đó là những xung đột sắc tộc, tôn giáo; những mâu thuẫn giữa cái cũ và cái mới trong các cộng đồng, các thể hệ và trong rất nhiều mối quan hệ xã hội khác. Những mâu thuẫn đó được thể hiện dưới hình thức những cuộc đấu tranh quyết liệt giữa cái đúng và cái sai, cái thiện và cái ác, cái đẹp và cái xấu. Việt Nam đang xây dựng chủ nghĩa xã hội trong bối cảnh của một thế giới đa cực và trong quá trình hội nhập sôi động, vừa thuận lợi vừa phức tạp, tiềm ẩn rất nhiều xung đột bi kịch. Thực tiễn này đã thu hút sự quan tâm nghiên cứu của nhiều ngành khoa học xã hội và nhân văn, trong đó có mỹ học.

Mỹ học với tư cách là khoa học nghiên cứu về các quan hệ thẩm mỹ giữa con người với thiên nhiên, con người với con người và con người với cuộc sống; nó không chỉ tự đặt cho mình nhiệm vụ lý giải sự vận động lạc quan của thế giới khi giải thích các hiện tượng tốt đẹp, cao cả và anh hùng mà còn nghiên cứu những đau thương và bi thảm, những góc khuất đầy éo le của những số phận bất hạnh. Một trong những nhiệm vụ quan trọng của mỹ học ở nước ta hiện nay là nghiên cứu sự tác động của đời sống nghệ thuật đối với tư tưởng và tình cảm của nhân dân, trong đó có nghệ thuật bi kịch.

Với tư cách là một hình thái của cái đẹp; cái bi, đặc biệt là cái bi trong nghệ thuật tác động độc đáo đến sự hình thành và phát triển nhân cách nói chung, ý thức thẩm mỹ và năng lực thẩm mỹ nói riêng của con người thông qua các hình tượng. Cái bi, đặc biệt là các hình tượng bi kịch trong văn học nghệ thuật đã trở thành một nội dung, một phương thức quan trọng của giáo dục thẩm mỹ. Nghiên cứu vai trò của cái bi trong đời sống xã hội và phát huy vai trò của nó trong giáo dục thẩm mỹ là một vấn đề không chỉ có ý nghĩa thời sự mà còn có ý nghĩa nhân văn lâu dài. Vai trò của cái bi trong giáo dục thẩm mỹ ở nước ta trong những năm trước đổi mới do rất nhiều nguyên do khác nhau mà cách nhìn, quan điểm, cách đánh giá chưa thật khoa học, thậm chí còn giải thích sai lầm. Xã hội Việt Nam đã đạt những bước phát triển vượt bậc. Đời sống tinh thần và vật chất đã được cải thiện. Nhu cầu giáo dục và phát triển đời sống thẩm mỹ của nhân dân đã được nâng cao. Trong điều kiện kinh tế - xã hội và con người, nhất là sự phát triển của đời sống thẩm mỹ và nghệ thuật mới đó, chúng ta phải nhìn nhận lại

không chỉ mục tiêu, chiến lược giáo dục nói chung mà cả mục tiêu và chiến lược giáo dục thẩm mỹ để phát triển toàn diện con người. Các cấp lãnh đạo của Đảng, Nhà nước, đặc biệt là giới lý luận, giới khoa học và giáo dục cần có nhận thức đúng về vai trò của giáo dục thẩm mỹ, từ đó đổi mới quan niệm về vị trí, vai trò của nghệ thuật, trong đó có cái bi đối với giáo dục con người. Vì vậy, trong Văn kiện các Đại hội Đảng gần đây, Đảng ta luôn luôn khẳng định và đề ra cho nền giáo dục phải quan tâm phát triển đời sống thẩm mỹ cho nhân dân, phải dùng nhiều hình thức giáo dục khác nhau để nâng cao mỹ cảm cho con người Việt Nam, đặc biệt là thanh thiếu niên. Thực hiện quan điểm của Đảng, thời gian qua, việc giáo dục thẩm mỹ ở các nhà trường, học viện và xã hội đã được đẩy mạnh, góp phần phát triển con người toàn diện. Tuy nhiên, trong lĩnh vực này cũng còn nhiều hạn chế và bất cập. Bất cập cả từ nhận thức, quan điểm cho đến nội dung và phương thức giáo dục thẩm mỹ. Bất cập cả trong loại hình và cách thức giáo dục thẩm mỹ. Từ những vấn đề đặt ra rất bức thiết nêu trên, Nghiên cứu sinh chọn vấn đề *Vai trò của cái bi trong giáo dục thẩm mỹ* làm đề tài luận án, mong đóng góp phần nào vào giáo dục, phát triển thẩm mỹ cho con người Việt Nam hiện nay.

2. Mục đích và nhiệm vụ của luận án

- **Mục đích:** Trên cơ sở lý luận về cái bi và giáo dục thẩm mỹ bằng cái bi, luận án phân tích, làm rõ vai trò của cái bi trong văn học nghệ thuật với việc hình thành và phát triển các yếu tố thẩm mỹ của chủ thể được giáo dục thông qua giáo dục thẩm mỹ; từ đó, đề xuất một số giải pháp nhằm nâng cao vai trò của cái bi trong văn học nghệ thuật đối với giáo dục thẩm mỹ ở nước ta hiện nay.

- **Nhiệm vụ:** Để đạt được mục đích nêu trên, Luận án thực hiện các nhiệm vụ chủ yếu sau:

+ Làm rõ những vấn đề lý luận chung về cái bi và giáo dục thẩm mỹ bằng cái bi, trong đó, phân tích rõ những khái niệm công cụ và những nội dung chủ yếu của lý luận giáo dục thẩm mỹ bằng cái bi, trọng tâm là giáo dục thẩm mỹ bằng cái bi trong văn học nghệ thuật;

+ Phân tích, làm rõ vai trò của giáo dục thẩm mỹ bằng cái bi trong văn học nghệ thuật đối với sự phát triển các yếu tố thẩm mỹ cấu thành chủ thể thẩm mỹ, chủ yếu là sự hình thành và phát triển các yếu tố thuộc ý thức thẩm mỹ và các năng lực thẩm mỹ;

+ Nghiên cứu nội dung và giải pháp nâng cao vai trò giáo dục thẩm mỹ của cái bi trong văn học nghệ thuật ở nước ta hiện nay thông qua thực trạng giáo dục thẩm mỹ bằng cái bi trong văn học nghệ thuật và qua việc đề xuất các giải pháp cụ thể.

3. Cơ sở lý luận và phương pháp nghiên cứu

- **Về cơ sở lý luận:** Luận án được thực hiện trên cơ sở lý luận của chủ nghĩa Mác – Lênin, tư tưởng Hồ Chí Minh và quan điểm của Đảng ta về giáo dục và phát triển con người; nhất là nguyên lý của Mỹ học Mác – Lênin, các quan điểm của Hồ Chí Minh và quan điểm của Đảng Cộng sản Việt Nam về vai trò của văn học nghệ thuật đối với giáo dục và phát triển con người.

- **Về phương pháp nghiên cứu:** Phương pháp luận của nghiên cứu luận án là chủ nghĩa duy vật biện chứng và chủ nghĩa duy vật lịch sử. Trên cơ sở phương pháp luận chung đó, luận án sử dụng các phương pháp cụ thể như:

- Phương pháp lịch sử và lôgic được luận án sử dụng như một phương pháp xuyên suốt của quá trình phân tích, giải quyết các nhiệm vụ mà luận án đặt ra.

- Phương pháp phân tích và tổng hợp: Trên cơ sở các quan điểm về cái bi trong lịch sử mỹ học, dùng các thao tác phân tích, tổng hợp thành hệ thống để làm sáng tỏ vấn đề một cách toàn diện nhất.

- Phương pháp so sánh và khái quát hóa: Trên cơ sở của sự giống nhau và khác nhau giữa các quan điểm và vai trò tác động của cái bi, các tác phẩm bi kịch; luận án khái quát những đóng góp về bản chất và các quan điểm thẩm mỹ của cái bi trong nghệ thuật đối với sự phát triển các yếu tố thẩm mỹ.

- Phương pháp liên ngành: Giáo dục thẩm mỹ, bản thân nó là một khoa học liên ngành Mỹ học - Nghệ thuật học – Giáo dục học... Luận án kết hợp các thành tựu và các phương pháp của các ngành khoa học để đạt được mục đích đề ra.

4. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

4.1. Đối tượng nghiên cứu: Cái bi và vai trò giáo dục thẩm mỹ của cái bi trong văn học nghệ thuật.

4.2. Phạm vi nghiên cứu

Với đề tài này, phạm vi của luận án sẽ đề cập tới lý luận về cái bi và giáo dục thẩm mỹ cũng như cái bi trong đời sống và cái bi trong nghệ thuật. Trong nghệ thuật, cái bi được biểu hiện ở tất cả các loại hình nghệ thuật như: Văn chương, Điêu khắc, Hội họa, Âm nhạc, Điện ảnh, Sân khấu... Trong các loại hình nghệ thuật, văn chương giữ vị trí quan trọng đặc biệt trong hệ thống các loại hình nghệ thuật. Bởi ngôn ngữ của văn chương làm cơ sở biểu hiện cho nhiều loại hình nghệ thuật (làm kịch bản sân khấu, điện ảnh; phần lời cho âm nhạc, vũ điệu; lời bình cho việc đánh giá các tác phẩm nghệ thuật khác). Vì vậy, trong phạm vi của luận án, tác giả tập trung nghiên cứu cái bi

trong văn học nghệ thuật (theo cách phân loại của Việt Nam) và vai trò của nó đến các cung bậc của ý thức thẩm mỹ (tình cảm, nhu cầu, thị hiếu và lý tưởng thẩm mỹ) và năng lực thẩm mỹ của con người. Tác giả đi sâu nghiên cứu vai trò của cái bi trong văn học nghệ thuật Việt Nam từ năm 1975 trở lại đây.

5. Đóng góp mới của luận án

- Hệ thống hóa và phân tích sâu sắc thêm lý luận về bản chất thẩm mỹ của cái bi, nghệ thuật phản ánh cái bi và đặc trưng của giáo dục thẩm mỹ bằng cái bi theo quan điểm mỹ học mácxít.

- Làm rõ vai trò đặc thù của cái bi trong văn học nghệ thuật đối với giáo dục thẩm mỹ thông qua các khả năng tiềm ẩn và tác động đặc thù của nó đối với sự phát triển ý thức thẩm mỹ chủ yếu của chủ thể: tình cảm, nhu cầu, thị hiếu, lý tưởng thẩm mỹ; góp phần phát triển các năng lực thẩm mỹ, làm hình thành năng lực hành vi, hành động cao đẹp của con người, củng cố các quan điểm mỹ học mácxít.

- Khái quát thực trạng về vai trò của cái bi trong văn học nghệ thuật đối với việc giáo dục thẩm mỹ, từ đó đề xuất một số giải pháp có tính hệ thống, khả thi nhằm nâng cao vai trò của cái bi trong văn học nghệ thuật đối với việc giáo dục, phát triển ý thức thẩm mỹ, năng lực thẩm mỹ của con người Việt Nam hiện nay.

6. Ý nghĩa lý luận và thực tiễn của luận án

- *Ý nghĩa lý luận:* Luận án hệ thống hóa các vấn đề lý luận về giáo dục thẩm mỹ, về cái bi, vai trò của cái bi nói chung và cái bi trong văn học nghệ thuật nói riêng trong giáo dục thẩm mỹ, cụ thể là cơ chế và khả năng tác động đặc thù, gợi mở, phát triển các cung bậc của ý thức thẩm mỹ và một số năng lực của các chủ thể thẩm mỹ.

- *Ý nghĩa thực tiễn:* Luận án có thể dùng làm tài liệu tham khảo cho việc nghiên cứu và giảng dạy môn mỹ học nói chung, giáo dục thẩm mỹ nói riêng ở các trường đại học; gợi mở cho hoạt động thực tiễn công tác giáo dục, xây dựng và phát triển con người, nhất là giáo dục và phát triển thế giới tinh thần, thế giới thẩm mỹ của con người Việt Nam hiện nay.

7. Kết cấu của luận án

Ngoài phần Mở đầu, Kết luận, Danh mục tài liệu tham khảo, nội dung luận án gồm 4 chương với 9 tiết.

CHƯƠNG 1

TỔNG QUAN TÌNH HÌNH NGHIÊN CỨU LIÊN QUAN ĐẾN ĐỀ TÀI VÀ NHỮNG VẤN ĐỀ ĐẶT RA ĐỐI VỚI LUẬN ÁN

1.1. Tổng quan tình hình nghiên cứu liên quan đến đề tài

1.1.1. Tình hình nghiên cứu về cái bi

Cái bi đã thu hút rất nhiều nhà nghiên cứu mỹ học, nghệ thuật học trong và ngoài nước. Trong suốt lịch sử nghiên cứu, mỹ học đã diễn ra 4 khuynh hướng: (1) khuynh hướng của chủ nghĩa duy tâm khách quan; (2) khuynh hướng của chủ nghĩa duy tâm chủ quan; (3) khuynh hướng của chủ nghĩa duy vật; (4) khuynh hướng duy vật biện chứng. Trong đó, quan niệm về bản chất thẩm mỹ của cái bi thông qua các công trình của các nhà mỹ học đại diện cho các khuynh hướng khác nhau chiếm một vị trí vô cùng quan trọng.

Tiêu biểu phải kể đến các tác giả như Platon, Aristốt, Hêghen, Tsécnur sépxki, Lessing, C. Mác, Ph. Ăngghen... Đến những năm 80 – 90 của thế kỷ XX, ở Liên Xô xuất hiện nhiều công trình: *Mỹ học Mác – Lênin và việc giáo dục bộ đội* của Ax. Milôvidốp và B. Xaphrônốp; *Mỹ học Mác – Lênin là một khoa học* của P. S. Torôphimốp, *Mỹ học – khoa học diệu kỳ* của B. A. Erengrox, *Sáng tạo nghệ thuật, hiện thực, con người* của M. B. Khraptrenco; *Mỹ học cơ bản và nâng cao* của M. F. Ôpxiannhicốp...

Vào những thập niên 80 – 90 thế kỷ trước, nhiều công trình mỹ học ở nước ta đã ra đời trong đó đã đề cập đến cái bi như một phạm trù mỹ học cơ bản và độc lập. Tác giả Lê Ngọc Trà có cuốn *Mỹ học đại cương*; tác giả Đỗ Huy có các cuốn *Mỹ học – Khoa học về các quan hệ thẩm mỹ*, *Đạo đức học – Mỹ học và đời sống văn hóa nghệ thuật*, *Mỹ học Mác – Lênin*, *Mấy vấn đề của mỹ học hiện nay...* Tác giả Nguyễn Văn Huyền chủ biên cuốn *Văn hóa thẩm mỹ và sự phát triển con người Việt Nam trong thế kỷ mới*, *Giáo trình Mỹ học Mác – Lênin*; tác giả Đỗ Văn Khang có các cuốn *Giáo trình Mỹ học Mác – Lênin*, *Giáo trình lịch sử mỹ học...* Nguyễn Văn Trung với *Những nguyên lý cơ bản của mỹ học Mác – Lênin* (1990); Hoài Lam với *Giáo trình mỹ học* (1991); Vũ Minh Tâm với *Mỹ học và giáo dục thẩm mỹ*, *Mỹ học Mác – Lênin* (1998); Đào Duy Thanh với *Mỹ học đại cương* (2002); Vĩnh Quang Lê với *Mỹ học Mác – Lênin* (2003)...

1.1.2. Tình hình nghiên cứu về giáo dục thẩm mỹ

Giáo dục thẩm mỹ là một bộ phận quan trọng trong sự nghiệp giáo dục và xây dựng con người mới. Vì vậy, nó đã thu hút sự quan tâm của nhiều nhà nghiên cứu trên thế giới và ở nước ta.

Các thành tựu nghiên cứu ngoài nước, tiêu biểu phải kể đến các công trình: *Nghiên cứu mỹ học Mác – Lênin* của Iu. A. Lukin và V. C. Xecherosiccốp đã nghiên cứu bản chất của giáo dục thẩm mỹ, coi giáo dục thẩm mỹ là một phương diện quan trọng trong việc xây dựng và phát triển nhân cách con người, khẳng định vai trò to lớn của nghệ thuật đối với việc giáo dục thẩm mỹ.

Các công trình *Cơ sở lý luận văn hóa Mác – Lênin* của Acnônđốp, *Tâm lý văn nghệ* của Chu Quang Tiềm và *Bốn bài giảng mỹ học* của Lý Trạch Hậu... đã trình bày những quan niệm về nội dung của giáo dục thẩm mỹ, bản chất cũng như nhiệm vụ của giáo dục thẩm mỹ.

Các công trình nghiên cứu tiêu biểu trong nước về giáo dục thẩm mỹ rất đa dạng và phong phú, trong đó có các công trình phải kể đến như sau: *Giáo trình mỹ học Mác – Lênin*, *Giáo trình mỹ học đại cương* của tác giả Đỗ Văn Khang và Đỗ Huy, *Giáo dục thẩm mỹ - mấy vấn đề lý luận và thực tiễn* của tác giả Đỗ Huy, *Mấy vấn đề Đạo đức và Thẩm mỹ trong thời kỳ quá độ ở nước ta* của Viện Triết học...

1.1.3. Tình hình nghiên cứu về giáo dục thẩm mỹ bằng cái bi

Khi nghiên cứu về vai trò của cái bi trong giáo dục thẩm mỹ tồn tại hai khuynh hướng. Một là, phủ nhận vai trò của cái bi trong giáo dục thẩm mỹ mà đại diện tiêu biểu của nó là Platon. Hai là, khuynh hướng coi cái bi có vai trò rất quan trọng trong giáo dục thẩm mỹ. Tiêu biểu cho khuynh hướng này phải kể đến Arixtot, Gôrazi, Bôrêp, Adrian Pool... Trong các công trình của các tác giả trong nước vấn đề giáo dục thẩm mỹ của cái bi cũng chỉ được trình bày một cách rải rác ở các giáo trình và đặc biệt là các công trình về giáo dục thẩm mỹ như *Giáo dục thẩm mỹ - mấy vấn đề lý luận và thực tiễn* của tác giả Đỗ Huy, *Giáo dục thẩm mỹ và xây dựng con người mới ở Việt Nam* của tác giả Lê Anh Trà, *Công chúng và đánh giá tác phẩm nghệ thuật* của tác giả Hồng Mai, *Cấu trúc của hình tượng nghệ thuật và sự gợi mở của nó đối với các tiềm năng sáng tạo* của tác giả Nguyễn Văn Huyền, luận án tiến sĩ *Bi kịch trong văn học Việt Nam hiện đại* của tác giả Phạm Thị Chiên...

1.2. Những vấn đề đặt ra luận án cần tập trung nghiên cứu

Tình hình nghiên cứu ở trên cho thấy, vấn đề bản chất thẩm mỹ của cái bi, vấn đề giáo dục thẩm mỹ và giáo dục thẩm mỹ bằng cái bi đã được đặt ra nghiên cứu trong suốt chiều dài lịch sử triết học, mỹ học, nghệ thuật học, tâm lý học; trong đó có tính chất vừa phổ quát vừa chuyên sâu của các học giả trong nước và ngoài nước. Một số công trình đã nghiên cứu, lý giải sâu về cái bi hoặc nghiên cứu, lý giải sâu về bản chất, đặc trưng, vai trò của giáo dục thẩm mỹ. Tuy nhiên, vấn đề cái bi

chứa đựng tiềm năng giáo dục thẩm mỹ to lớn và sự tác động đặc thù của nó đối với thế giới tinh thần nói chung, đời sống thẩm mỹ của con người nói riêng đến nay hầu như chưa được quan tâm nghiên cứu đúng mức và hệ thống; có công trình đi sâu vào từng khía cạnh, chưa có tính tổng thể. Để thực hiện mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu của luận án này, nghiên cứu sinh sẽ tập trung nghiên cứu để làm sáng rõ các nội dung chính sau:

- Những vấn đề lý luận về cái bi và giáo dục thẩm mỹ nói chung; bản chất, đặc điểm và khả năng tác động đặc thù và hiệu quả của giáo dục thẩm mỹ bằng phạm trù cái bi trong văn học nghệ thuật.

- Lý giải một cách hệ thống vai trò quan trọng và đặc thù của cái bi trong văn học nghệ thuật đối với việc giáo dục thẩm mỹ làm phát triển chủ thể thẩm mỹ về phẩm chất thẩm mỹ bao gồm tình cảm, nhu cầu, thị hiếu, lý tưởng thẩm mỹ và nâng cao các năng lực thẩm mỹ như nhận thức, đánh giá và sáng tạo thẩm mỹ, hướng đến xây dựng con người mới phát triển toàn diện và hài hòa Chân – Thiện – Mỹ;

- Khái quát thực trạng giáo dục thẩm mỹ bằng cái bi trong đời sống văn học nghệ thuật ở nước ta hiện nay, nhằm xác định mặt được và mặt chưa được trong sự giáo dục đó; từ đó đề xuất các giải pháp nhằm nâng cao chất lượng giáo dục thẩm mỹ bằng cái bi ở nước ta hiện nay.

Nghiên cứu, chứng minh một cách thuyết phục các nội dung và cách thức giáo dục nêu trên, đưa các nội dung và phương thức giáo dục đó vào giáo dục thẩm mỹ trong giáo dục ở nước ta hiện nay nhằm góp phần giải tỏa những xung đột trong xã hội nói chung, định hướng và giáo dục phát triển đời sống thẩm mỹ của con người nói riêng ở Việt Nam hiện nay.

CHƯƠNG 2

NHỮNG VẤN ĐỀ LÝ LUẬN VỀ CÁI BI VÀ GIÁO DỤC THẨM MỸ BẰNG CÁI BI

2.1. Lý luận về cái bi

2.1.1. Về bản chất của cái bi

Trên phương diện mỹ học, *thuật ngữ bi kịch* được nhìn nhận từ hai phương diện. *Thứ nhất*, bi kịch chỉ sự thất bại tạm thời của cái đẹp, cái cao cả, nghĩa là chứa đựng cái tốt, cái mới, cái tiến bộ. *Thứ hai*, bi kịch phản ánh một loại hình chuyên viết cho sân khấu và các loại hình nghệ thuật phản ánh các chủ đề, mâu thuẫn, các tình huống đấu tranh giữa cái đẹp và cái xấu, cái thiện với cái ác, cái cao cả với cái thấp hèn

nhưng cái đẹp, cái tốt, cái cao cả gặp nguy hiểm và rơi vào thất bại.

Cái bi với tư cách là một hiện tượng thẩm mỹ gắn liền với sự đau thương, đồng thời nó cũng kêu gọi niềm hứng thú, tự hào. Bản chất thẩm mỹ của cái chết không phải là sự tổn thất, sự mất mát vĩnh viễn, bi quan, bi lụy, bi đát mà nó đặt ra vấn đề cho cuộc sống, nó kêu gọi cuộc sống tiêu diệt các yếu tố xấu, nêu gương những hiện tượng đại diện cho cái đẹp, cái cao cả, anh hùng. Và đằng sau những sự đau thương, mất mát của cái bi chính là sự nhân văn và tinh thần khoa học cao đẹp. Vì vậy, cái khủng khiếp, cái đê tiện không thể có bản chất của cái bi vì sự thất bại của chúng không gọi cảm hứng về cái đẹp. Cái bi vừa tạo cảm giác đau thương vừa có sức mạnh thanh lọc tâm hồn con người tức là sức mạnh giáo dục đạo đức – tinh thần.

2.1.2. *Cái bi trong cuộc sống và cái bi trong nghệ thuật*

Trong giáo dục thẩm mỹ ở nước ta, các nhà trường cũng như các nhân tự giáo dục hay giáo dục không chỉ quan tâm đến hệ thống lý thuyết về mỹ học, mà còn nghiên cứu, tìm hiểu bản chất thẩm mỹ của cái bi trong đời sống cũng như trong nghệ thuật, nghiên cứu và giáo dục vai trò tích cực của cái bi trong nhận thức, đánh giá và sáng tạo của con người. Cái bi với tư cách là một phạm trù mỹ học cũng tồn tại trong cuộc sống và trong nghệ thuật, song chúng tồn tại dưới các hình thức khác nhau.

- *Cái bi trong cuộc sống*

Theo mỹ học mácxít, *một hiện tượng xã hội* được coi là mang bản chất của cái bi khi trước hết hiện tượng đó gắn bó hữu cơ với mục đích, lý tưởng cuộc sống của con người, do đó nó phải có ý nghĩa đối với sự phát triển và sự tiến bộ của con người và xã hội, sự tổn thất của nó có ảnh hưởng đến đời sống tinh thần, đến mục tiêu và lý tưởng của nhiều người, thậm chí cả xã hội. Chính vì vậy, hiện tượng xã hội đó mới trở thành một hiện tượng thẩm mỹ, nó nằm trong quan hệ thẩm mỹ giữa con người và hiện thực, nó phải là cái đẹp hoặc cái cao cả. Và khi hiện tượng thẩm mỹ này khi mất đi sẽ gây nên được tình cảm thẩm mỹ trong các chủ thể xã hội như sự luyến tiếc, sự khâm phục và tự hào.

- *Cái bi trong nghệ thuật*

Cái bi trong cuộc sống kết tinh và thăng hoa trong nghệ thuật. Nghệ thuật là hình thái cao nhất của mối quan hệ giữa con người với hiện thực, vì thế cái bi cũng được biểu hiện trong nghệ thuật với tính chất tập trung điển hình nhất. Cái bi có mặt trong hầu hết các thể loại nghệ thuật, đặc biệt là trong văn học nghệ thuật. Trong nghệ thuật, đằng sau những bi kịch mà nó phản ánh bao giờ cũng hiện ra bức tranh xã hội rộng lớn.

Nhìn toàn cục, cái bi trong những sáng tạo nghệ thuật phản ánh sâu sắc các vấn đề đặt ra trong đời sống. Vẻ đẹp của cái bi trong nghệ thuật là những vẻ đẹp nhân văn mà con người đã rút ra từ kinh nghiệm cay đắng của cuộc sống. Ở cái bi trong nghệ thuật, tất cả những gì nhất thời, mong manh, vụn vặt đều bị gạt bỏ, chỉ còn đọng lại những khát vọng mãnh liệt nhất, chân thực nhất nhưng cũng trí tuệ nhất. Cái bi bao trùm một phạm vi rộng lớn những hiện tượng của cuộc sống, nhận thức của con người; nội dung diễn tả của nó thể hiện cảm hứng sáng tạo của tất cả các loại hình nghệ thuật.

2.2. Lý luận về giáo dục thẩm mỹ

2.2.1. Về bản chất của giáo dục thẩm mỹ

Theo quan điểm của mỹ học Mác – Lênin, giáo dục thẩm mỹ được coi là một loại hình giáo dục đặc thù tương ứng với các loại hình giáo dục khác, có nhiệm vụ phát triển một năng lực đặc thù ở con người: *năng lực thẩm mỹ*. Giáo dục thẩm mỹ với tư cách là một bộ phận cấu thành của hệ thống giáo dục xã hội có nhiệm vụ giáo dục các quan hệ thẩm mỹ giữa con người và hiện thực để phát triển toàn diện con người. Giáo dục thẩm mỹ bao gồm giáo dục trường quy, tự giáo dục và giáo dục lại. Đó chính là sự *hình thành thẩm mỹ ở con người*. Giáo dục thẩm mỹ là những hoạt động trong thẩm mỹ và ngoài thẩm mỹ (chính trị, khoa học...). Đó là những hoạt động mang tính nhân văn, góp phần phát triển văn hoá - thẩm mỹ của con người và xã hội con người.

Mỹ học Mác – Lênin với tư cách là khoa học về các quan hệ hướng vào giáo dục các quan hệ thẩm mỹ cho con người. Theo quan điểm của mỹ học Mác – Lênin, giáo dục thẩm mỹ phải hướng trọng tâm vào việc nâng cao năng lực cảm thụ cái đẹp trong tự nhiên, trong cuộc sống và trong nghệ thuật, từ đó nâng cao tính tích cực trong mọi hoạt động nhằm hình thành con người phát triển toàn diện và hài hòa. Giáo dục thẩm mỹ chính là quá trình xã hội hóa về mặt thẩm mỹ của con người bao gồm hình thành và phát triển các quan hệ thẩm mỹ đúng đắn, lành mạnh của con người với đời sống hiện thực.

2.2.2. Một số nội dung cơ bản của giáo dục thẩm mỹ

Mục tiêu trung tâm của mọi giáo dục thẩm mỹ trong xã hội ta là phát triển con người toàn diện; là phát huy những khả năng của con người có thể sống và làm việc theo quy luật của cái đẹp, hình thành ở các cá nhân có trình độ thẩm mỹ cao, có nhu cầu thẩm mỹ và hoạt động thẩm mỹ tích cực để từ đó góp phần phát triển toàn diện – hài hòa các cá nhân, tạo ra các tài năng trong mọi lĩnh vực của hoạt động thực tiễn, đặc biệt là trong lao động và hoạt động nghệ thuật. Việc phát triển ở mỗi cá nhân sẽ

giúp cho đời sống tinh thần nói chung và thẩm mỹ nói riêng của xã hội ngày càng phát triển. Điều đó có nghĩa là mục tiêu của giáo dục thẩm mỹ mà chúng ta hướng tới chính là nâng cao trình độ tư tưởng và tình cảm thẩm mỹ ở mọi người, xây dựng một nền văn hóa thẩm mỹ trong đó có văn hóa nghệ thuật biểu hiện tập trung đời sống tinh thần của xã hội.

Xét theo các yếu tố của ý thức thẩm mỹ hay phẩm chất thẩm mỹ, nội dung của giáo dục thẩm mỹ phải hình thành ở chủ thể bao gồm tình cảm thẩm mỹ, nhu cầu thẩm mỹ, thị hiếu thẩm mỹ và lý tưởng thẩm mỹ.

Xét theo năng lực của chủ thể thẩm mỹ, nội dung của giáo dục thẩm mỹ phải phát triển được năng lực nhận thức, đánh giá và sáng tạo cho chủ thể thẩm mỹ.

Như vậy, theo quan điểm của mỹ học Mác – Lênin, nội dung cơ bản của giáo dục thẩm mỹ là phải giáo dục các tư tưởng mỹ học, các quan điểm thẩm mỹ, các năng lực thẩm mỹ mà biểu hiện tập trung của nó là tình cảm, nhu cầu, thị hiếu và lý tưởng thẩm mỹ. Có giáo dục thẩm mỹ trường quy hệ thống và có tự giáo dục ngoài hệ thống và giáo dục lại theo nhu cầu phát triển của cả cá nhân và xã hội. Nghệ thuật là một hình thức giáo dục thẩm mỹ quan trọng nhất, bởi bản thân nghệ thuật là cái chinh thể thống nhất giữa hiện thực và lý tưởng, giữa cái chung và cái riêng, giữa cá nhân và xã hội, giữa lý trí và tình cảm, giữa nội dung và hình thức. Cái đẹp, cái cao cả, cái bi, cái hài... là những phạm trù cô đặc những phẩm chất thẩm mỹ dưới các hình thức khác nhau, cho nên mỗi phạm trù đó có vai trò và sức mạnh rộng lớn đối với sự hình thành các yếu tố thẩm mỹ ở người được giáo dục. Cái bi là một phạm trù độc lập, nó được phản ánh đặc thù trong quá trình hình thành các phẩm chất và năng lực thẩm mỹ ở đối tượng được giáo dục.

2.3. Giáo dục thẩm mỹ bằng cái bi

2.3.1. Các hình thức giáo dục thẩm mỹ bằng cái bi

Như đã phân tích ở trên, giáo dục thẩm mỹ là nhằm phát triển ở con người các nội dung, các khía cạnh thẩm mỹ, từ các phẩm chất thẩm mỹ đến năng lực hoạt động thẩm mỹ. Để phát triển con người toàn diện đó, giáo dục thẩm mỹ phải sử dụng toàn bộ nội dung thẩm mỹ. Đó là lý luận thẩm mỹ (Mỹ học), những giá trị thẩm mỹ của cái bi trong đời sống xã hội và đặc biệt là cái bi trong văn học nghệ thuật. Mỗi loại tri thức thẩm mỹ đó (trong lý luận, trong đời sống xã hội và trong văn học nghệ thuật), mặc dầu là đều có bản chất thẩm mỹ, song nó có tác động đặc thù đến thế giới tinh thần của con người. Chất thẩm mỹ trong lý luận mỹ học có tác dụng trang bị tri thức thẩm mỹ cho người được giáo dục, để người đó có khả năng định hướng thụ cảm, đánh giá cái đẹp, năng lực sáng tạo

cái đẹp trong hoạt động sống. Giá trị của cái bi trong đời sống xã hội, do nó được hình thành trong đời sống hiện thực, cho nên nó là những hình mẫu, những giá trị sống động của cuộc sống, nó là tấm gương cho người được giáo dục soi vào, phấn đấu noi theo. Còn cái bi trong văn học nghệ thuật, do nó là giá trị được nghệ sĩ (người sáng tạo) tưởng tượng, hư cấu, xây dựng nên theo tư tưởng thẩm mỹ, lý tưởng thẩm mỹ, cho nên các giá trị trong nghệ thuật bi kịch nói chung, trong văn học nghệ thuật nói riêng như là những hình mẫu tiêu biểu, cô đặc tư tưởng thẩm mỹ. Khi được truyền đạt những giá trị thẩm mỹ cô đặc đó, người được giáo dục sẽ hình thành những phẩm chất và năng lực thẩm mỹ nhanh chóng, sâu sắc.

2.3.2. Phương thức tác động đặc thù của cái bi trong văn học nghệ thuật với việc giáo dục thẩm mỹ

2.3.2.1. Tác động bằng sự thanh lọc tâm hồn

Tác động của cái bi trong nghệ thuật đối với người thường thức bằng sự thanh lọc tâm hồn (Kathasis). Sự lo sợ khi thường thức nghệ thuật bi kịch không giống với sự lo sợ bình thường trong cuộc sống mà đó là sự lo sợ mang tính đặc thù nghệ thuật – cái lo sợ được tạo nên có chủ đích thẩm mỹ của nhà sáng tạo. Tác động của cái bi trong văn học nghệ thuật chính là thông qua sự xót thương, sợ hãi và cuối cùng là đạt tới sự thanh lọc đối với con người. Khi giới thuyết của Aristốt về hiệu ứng tâm lý của bi kịch: nó gây sợ hãi và xót thương. Nhưng cái đó chưa đủ và không phải là cái chính. Hành động bi kịch phải dẫn đến sự thanh lọc những cảm xúc ấy. Sự thanh lọc này đạt được bằng và nhờ sự giác ngộ cái lẽ sâu kín của những khổ đau bất hạnh đã đến với các nhân vật bi kịch. Thanh lọc theo quan niệm của Aristốt: đó là một tác động mang tính xúc cảm của cái bi đối với người thường thức. Trong sự giải thích của mình về sự thanh lọc, Aristốt đã quan niệm: nhờ sự lo sợ và thương cảm bi kịch làm nảy sinh ra những tác động thanh lọc tâm hồn, tinh thần con người.

2.3.2.2. Tác động bằng khoái cảm thẩm mỹ của bi kịch

Tác động của cái bi trong văn học nghệ thuật đối với giáo dục thẩm mỹ bằng tâm lý gợi mở các khoái cảm bi kịch. chúng ta phải chú ý tới góc độ tâm lý học của nó, tức là nói tới vấn đề khoái cảm bi kịch. Sự phản ánh cái bi trong văn học nghệ thuật mở ra cho người thường thức bằng hàng loạt các trạng thái tâm lý, từ đó tác động đến tình cảm.

Cái bi không chỉ đơn giản khiến ta vui vẻ như cái hài, nó còn có thể khiến ta cảm động một cách sâu sắc, cổ vũ và làm ta phấn chấn. Cái hài chủ yếu tác động lý trí còn cái bi thì rung động sâu xa trong nội tâm ta, kích phát những nỗi niềm. Bi kịch kích gợi nỗi lòng, hoặc như chính

Aristôt đã sớm chỉ ra – đó là sự kích gọi niềm thương xót và sợ hãi. Sự thương xót được cấu thành từ hai nhân tố: sự đồng tình hoặc yêu quý đối với khách thể cùng nỗi tiếc thương nảy sinh trước cảnh thống khổ. Trong bi kịch, thương xót chủ yếu được khơi gọi lên từ cảm giác số mệnh. Chúng ta cảm thấy tiếc nuối cho việc tại sao sự tình lại đến nông nỗi như thế, trong khi xuất phát từ sự đồng tình đối với con người, ta hy vọng sâu xa rằng nó phải thành ra một cảnh tượng khác. Những cảnh tượng đó thường nhuộm lên cho bi kịch một sắc điệu u uất và bi quan, nhưng đó là sự u uất phản kháng cái ác, cho nên, chính cái sắc thái u uất đó khiến cho nó đến gần một vẻ đẹp thanh tú mang chút bi ai cảm, làm hình thành cái đẹp đặc thù.

2.3.2.3. Tác động bằng hình tượng bi kịch

Cái bi trong nghệ thuật tác động đến sự hình thành các yếu tố thẩm mỹ thông qua giáo dục thẩm mỹ bằng hệ thống hình tượng. Cũng giống như các tác phẩm nghệ thuật phản ánh các hiện tượng thẩm mỹ khác, các tác phẩm khi phản ánh cái bi cũng có một sức mạnh to lớn khi phản ánh thế giới hiện thực bằng hình tượng. Chính công cụ này đã giúp cho tác phẩm phản ánh đời sống một cách sinh động và tương tự với tồn tại của đời sống.

CHƯƠNG 3

VAI TRÒ GIÁO DỤC THẨM MỸ CỦA CÁI BI TRONG VĂN HỌC NGHỆ THUẬT

Nói tới vai trò của cái bi trong văn học nghệ thuật với việc giáo dục thẩm mỹ để xây dựng con người là nói tới sự tác động tích cực và hết sức phong phú, đa dạng của nó tới việc bồi dưỡng, hình thành và phát triển các cung bậc, các yếu tố khác nhau của ý thức thẩm mỹ bao gồm tình cảm, nhu cầu, thị hiếu và lý tưởng thẩm mỹ cũng như các năng lực thẩm mỹ của con người. Mặt khác, giáo dục thẩm mỹ bằng cái bi trong văn học nghệ thuật là đưa các giá trị của nó vào cuộc sống, vào thực hành nhận thức, đánh giá và sáng tạo, góp phần hình thành và hoàn thiện năng lực tình cảm – thẩm mỹ - tinh thần của đời sống con người.

3.1. Tính đặc thù của tiếp nhận văn học nghệ thuật trong việc xác định giá trị giáo dục thẩm mỹ của tác phẩm

Nhiệm vụ của mỹ học là “xác định bản chất, quy luật của nghệ thuật, xác định bản chất và các chức năng của cái thẩm mỹ làm cơ sở cho

cảm hứng sáng tác và thưởng thức nghệ thuật”. Việc tiếp nhận văn học từ góc độ mỹ học dựa trên cơ sở những phạm trù mỹ học có chức năng “giá trị học” với tư cách là nhân tố xác định đặc tính thẩm mỹ của một đối tượng thẩm mỹ và có thể áp dụng vào thực tiễn lao động sáng tạo và nghiên cứu nghệ thuật. Vì vậy, các phạm trù mỹ học có vai trò quan trọng trong việc tiếp nhận văn học và nghiên cứu nghệ thuật. Bởi, chúng như là phương tiện, công cụ để chúng ta nhận thức và đánh giá thực tiễn thẩm mỹ. Như vậy, tiếp nhận văn học từ góc độ mỹ học bằng các phạm trù mỹ học có thể giúp chúng ta dễ đi vào khám phá và khẳng định giá trị nghệ thuật của tác phẩm, đồng thời nhấn mạnh chức năng giáo dục thẩm mỹ, bồi dưỡng nhân cách cho con người. Vai trò của cái bi trong văn học nghệ thuật đối với sự hình thành và phát triển các ý thức thẩm mỹ.

3.2. Vai trò của cái bi trong văn học nghệ thuật với sự hình thành và phát triển ý thức thẩm mỹ

3.2.1. *Cái bi trong văn học nghệ thuật hình thành và phát triển tình cảm thẩm mỹ*

Sự mãnh liệt trong tình cảm, ý nghĩa cao đẹp của tâm hồn được hình tượng hóa trong nghệ thuật khi phản ánh cái bi tạo nên sức mạnh trong giáo dục thẩm mỹ. Nhờ có các quy luật tình cảm được thể hiện trong bi kịch, nó kích thích các tình cảm lành mạnh, tăng cường ý chí, xóa bỏ nỗi buồn và tạo nên một nguồn năng lượng mới cho tình cảm của con người.

Cái bi trong văn học nghệ thuật hình thành những tình cảm và tư tưởng ở người đọc, người xem. Nó tác động một cách phức hợp tới con tim và khối óc, và không có một góc nhỏ nào của tinh thần con người mà nó không thể xâm nhập được vào. Khi tác động tới hệ thống tình cảm thẩm mỹ của con người, bi kịch gắn bó trực tiếp với các nhu cầu thẩm mỹ, thị hiếu thẩm mỹ và lý tưởng thẩm mỹ, gắn với thế giới tinh thần của con người trong chừng mực các nhu cầu thẩm mỹ không thể nào thỏa mãn bởi bất kỳ một hoạt động tinh thần nào khác mà đó chính là nghệ thuật bi kịch. Bởi khi tác động vào thế giới tình cảm con người, bi kịch mang lại cho con người xúc cảm về tính nhạy bén với cái đẹp và cái xấu, cái cao cả và cái thấp hèn, cái thiện và cái ác của cuộc sống được khái quát hóa, điển hình hóa bằng hình tượng bi kịch ở trong tác phẩm. Và qua đó, từ các tình cảm thẩm mỹ con người xuất hiện những năng lực rung cảm và sự hòa quyện các cảm xúc, để con người có khả năng cảm thụ cái chân, cái thiện, cái mỹ trong thế giới nghệ thuật bi kịch đầy huyền ảo.

3.2.2. *Cái bi trong văn học nghệ thuật thỏa mãn và phát triển nhu cầu thẩm mỹ*

Khi thường thức tác phẩm bi kịch, nhân tố nhận thức trong nhu cầu thẩm mỹ là một yếu tố vô cùng quan trọng. Nhận thức và phản ánh hiện thực là hòn đá thử vàng đối với bi kịch. Tác phẩm bi kịch nào cũng mang chức năng nhận thức đời sống và mang lại cho con người các tri thức về thế giới. Khi thường thức bi kịch con người có nhu cầu hoàn thiện bản thân, mong muốn chiếm lĩnh kinh nghiệm của nhân loại thành kinh nghiệm của bản thân, đặt mình vào trong hoàn cảnh của nhân vật để cảm nhận, suy xét và đưa ra những cách giải quyết vấn đề cho riêng mình.

Khi thường thức bi kịch, chủ thể cũng mong muốn thỏa mãn những nhu cầu về mặt đạo đức. Bi kịch giúp cho chủ thể biết căm giận cái xấu, cái ác, cái thấp hèn, yêu mến và cổ vũ cho cái đẹp, cái tốt, cái cao cả. Khi xem các nhân vật bi kịch con người nhận ra chính tiềm năng của mình và có thể đứng vững bất chấp tất cả.

Mặt khác, khi thường thức bi kịch con người có nhu cầu hoàn thiện bản thân, mong muốn chiếm lĩnh kinh nghiệm của nhân loại thành kinh nghiệm của bản thân, đặt mình vào trong hoàn cảnh của nhân vật để cảm nhận, suy xét và đưa ra những cách giải quyết vấn đề cho riêng mình. Việc nhận thức bằng bi kịch cũng bao hàm cả một yếu tố rất căn bản là tự nhận thức: khi nhận thức nhiều điều về những người khác, chúng ta cũng bộc lộ trong mình những khía cạnh, phương diện, đặc điểm mới nào đó. Chúng ta sẽ nhận thức mình sâu sắc hơn và toàn diện hơn.

Thế giới tinh thần của con người hình thành do ảnh hưởng của hai nhân tố chính – kinh nghiệm bản thân và kinh nghiệm của người khác. Kinh nghiệm sống của bản thân về nhiều mặt là hạn chế. Do phá vỡ những khuôn khổ thực tế về thời gian và không gian của cuộc đời một người riêng lẻ, bi kịch có khả năng mang lại cho họ khả năng sống nhiều cuộc đời, chuyển từ thời đại này sang thời đại khác, từ nước này sang nước khác. Các tác phẩm bi kịch, nó có thể nối liền cái không thể nối liền trong đời thực, kinh nghiệm sống của người quá khứ, hiện tại, tương lai.

Chức năng biến kinh nghiệm sống mà từng người, từng dân tộc rút ra được thành tài sản chung này hết sức đặc thù đối với bi kịch, đến nỗi thời gian gần đây người ta bắt đầu chia nó thành chức năng riêng – giao tiếp. Người ta cho bản chất chức năng này là khi biểu hiện những tình cảm, lợi ích, quan điểm của con người, bi kịch trở thành một phương tiện giao tiếp chung giữa người với người, giữa các dân tộc, các thế hệ.

3.2.3. Cái bi trong văn học nghệ thuật nâng cao thị hiếu thẩm mỹ

Thị hiếu thẩm mỹ được nâng cao thông qua giáo dục bằng cái bi trong văn học nghệ thuật không chỉ vì nó gắn liền với các giá trị phức tạp của đời sống mà còn vì nó gắn với đạo đức, với những vấn đề to lớn của thời đại. Bởi, thị hiếu thẩm mỹ trong thường thức bi kịch của con người bao giờ cũng chứa đựng các khát vọng tương đối toàn diện của cả một thời đại lịch sử. Chính lúc này, con người đã tiến sâu hơn vào thế giới thẩm mỹ bằng những mẫn cảm đặc biệt và những khát vọng thiết tha. Khi thường thức bi kịch, con người biết căm giận cái xấu, cái ác, xót xa cái bi thương, đau đớn cho cái đẹp bị thất bại, tiêu diệt, khâm phục cái cao cả anh hùng, định hướng các giá trị thẩm mỹ, thực hiện các hoạt động hưởng thụ và sáng tạo thẩm mỹ... Chính nhờ có thị hiếu thẩm mỹ tốt khi thường thức bi kịch sẽ hướng mỗi người phấn đấu cho những cái đẹp, cái tốt, cái đúng.

Không có thị hiếu thẩm mỹ lành mạnh, đúng đắn thì không có cuộc sống đẹp. Thị hiếu thẩm mỹ chính là tiềm năng thường trực, là khát vọng vươn tới của con người. Với tư cách là một loại hình nghệ thuật đặc biệt, bi kịch đã trở thành động lực quan trọng của thị hiếu thẩm mỹ để thị hiếu thẩm mỹ trở thành một nội dung sâu sắc của cá tính cao đẹp.

Cái bi trong văn học nghệ thuật của thời đại giúp nâng cao thị hiếu thẩm mỹ:

1. Hiểu biết các sở thích thẩm mỹ của thời đại đó;
2. Hiểu biết các khuynh hướng khác nhau trong việc diễn tả những xung đột đầy tính bi kịch;
3. Giúp nâng cao thị hiếu về nội dung của các vấn đề của thời đại mà bi kịch phản ánh;
4. Nâng cao trình độ nhận thức, các triết lý được phản ánh trong các bi kịch;

3.2.4. Cái bi trong văn học nghệ thuật với việc cổ vũ và phát triển lý tưởng thẩm mỹ

Cái bi trong văn học nghệ thuật không chỉ có vai trò tích cực đối với tình cảm thẩm mỹ, nhu cầu thẩm mỹ và thị hiếu thẩm mỹ mà còn có vai trò đối với giai đoạn phát triển cao nhất của năng lực thẩm mỹ đó chính là lý tưởng. Thông qua lý tưởng thẩm mỹ chúng ta có thể thấy được định hướng chính của đời sống thẩm mỹ, đồng thời có thể thấy được tính chất cũng như trình độ của sự chiếm hữu thế giới về mặt thẩm mỹ của con người.

Lý tưởng thẩm mỹ được biểu hiện thông qua bi kịch đó chính là ước mơ về những con người, xã hội hoàn thiện. Chính lý tưởng của những hình tượng bi kịch đã phản ánh, khẳng định và cổ vũ những cái

đẹp đã, đang và sẽ tới của đời sống con người.

Lý tưởng thẩm mỹ được xây dựng từ hiện thực cuộc sống ở mỗi thời kỳ lịch sử nhất định. Ở mỗi một thời kỳ lịch sử, trước những vấn đề đặt ra của thực tiễn, bi kịch sẽ thể hiện những lý tưởng phù hợp với quy luật phát triển tất yếu của nó. Bi kịch đã trở thành tiếng nói tiêu biểu cho lực lượng bản chất người trong từng giai đoạn lịch sử về sức mạnh, về ý nghĩa cuộc sống của từng cá nhân và cả cộng đồng. Nó lên tiếng đấu tranh bảo vệ con người, làm cho nhân cách mỗi người ngày một phát triển theo hướng hoàn thiện và hoàn mỹ đồng thời nó cũng biểu hiện xuyên suốt lý tưởng của loài người trong lịch sử. Từng giai đoạn phát triển của nghệ thuật bi kịch là từng bước nghệ thuật thể hiện ý tưởng đưa con người đến phía trước, làm cho con người tiếp cận lý tưởng xã hội cao cả ở tương lai.

3.3. Vai trò của cái bi trong văn học nghệ thuật với sự phát triển các năng lực thẩm mỹ

Cái bi trong văn học nghệ thuật có vai trò to lớn trong đời sống tinh thần của con người được thể hiện dưới nhiều hình thức khác nhau. Căn cứ vào tính đặc thù của cái bi thì vai trò của nó chủ yếu được thể hiện trong các hoạt động tinh thần của con người như: hoạt động nhận thức, đánh giá và sáng tạo thẩm mỹ. Đây chính là những lĩnh vực cơ bản mang tính hệ thống và tính thực tiễn của đời sống tinh thần của con người.

3.3.1. Cái bi trong văn học nghệ thuật với sự phát triển năng lực nhận thức

Cái bi trong văn học nghệ thuật thể hiện vai trò trong hoạt động nhận thức, trước hết, với tính cách là sự tái hiện một cách đặc thù thế giới hiện thực. Sự tái hiện đặc thù của cái bi trong văn học nghệ thuật không chỉ khẳng định nhận thức nghệ thuật là một hình thái của sự nhận thức thế giới, mà quan trọng hơn là ở chỗ, nó có khả năng tổng hợp và phát triển mọi hình thức phản ánh của hoạt động nhận thức của con người.

Các tác phẩm văn học nghệ thuật phản ánh cái bi là một loại trí nhớ xã hội không chỉ thể hiện nội dung văn hóa của lịch sử phát triển của bản thân văn học nghệ thuật mà nó còn có khả năng tạo ra những tiền đề, điều kiện cho sự hoàn chỉnh và phát triển bền vững xã hội.

3.3.2. Cái bi trong văn học nghệ thuật với sự phát triển năng lực đánh giá thẩm mỹ

Như ở chương 2 đã trình bày, giáo dục thẩm mỹ bằng cái bi có ba hình thức cơ bản: hình thức lý luận, hình thức nghệ thuật và hình thức cái bi trong cuộc sống (người thật, việc thật). Trong *đánh giá thẩm mỹ*,

bằng cái bi trong văn học nghệ thuật cũng có ba hình thức cơ bản là hình thức logic của đánh giá thẩm mỹ, hình thức nghệ thuật của đánh giá thẩm mỹ và hình thức logic – nghệ thuật, tức là hình thức lý luận, phê bình văn học nghệ thuật trong đánh giá thẩm mỹ. Ở nội dung này, tác giả không trình bày hình thức logic của đánh giá thẩm mỹ mà trình bày vai trò của cái bi trong văn học nghệ thuật đối với hoạt động đánh giá thẩm mỹ.

Đánh giá thẩm mỹ bằng cái bi trong văn học nghệ thuật là đánh giá bằng hình tượng bi kịch đối với cuộc sống. Cái bi có vai trò to lớn trong việc dùng hình tượng nghệ thuật để đánh giá cuộc sống. Hình tượng bi kịch là một thể thống nhất hữu cơ giữa phản ánh và biểu hiện. Nó có sức mạnh rất to lớn và trực tiếp trong hoạt động đánh giá thẩm mỹ. Hình tượng bi kịch là sản phẩm sáng tạo của nghệ sĩ, gắn bó hữu cơ giữa phản ánh và biểu hiện trong đánh giá cuộc sống. Hình tượng ấy chuyển cho công chúng một cách trực tiếp và với một xúc cảm rất mạnh mẽ. Nó đề xuất những con đường, những cách đánh giá thẩm mỹ theo bản chất thẩm mỹ của phạm trù cái bi. Nó mang lại những nội dung rất sâu sắc trong đánh giá thẩm mỹ.

3.3.3. Cái bi trong văn học nghệ thuật với sự phát triển năng lực sáng tạo thẩm mỹ

Hoạt động sáng tạo là một thuộc tính chung của hoạt động con người, chứ không phải chỉ là hoạt động khoa học và càng không qui giản về hoạt động nghệ thuật. Lẽ tất nhiên, hoạt động sáng tạo khoa học và nghệ thuật là những hình thức cao nhất của hoạt động con người trong đó, sáng tạo nghệ thuật là hình thức hoạt động đặc thù. Theo mỹ học mácxít, hoạt động sáng tạo là một năng lực, một phẩm chất của con người thể hiện trong hoạt động nhận thức, hoạt động thực tiễn, như năng lực trí tuệ, thể chất... và phẩm chất của con người như phẩm chất chính trị, đạo đức, thẩm mỹ... Đây là một thuộc tính chung trong toàn bộ hoạt động của con người, trong đó, hoạt động sáng tạo khoa học và nghệ thuật đều là những hình thức cao nhất của hoạt động con người. Song, sáng tạo nghệ thuật là hình thức hoạt động cao có tính đặc thù riêng biệt.

Cái bi trong văn học nghệ thuật có khả năng gợi mở, phát triển các năng lực trực tiếp của hoạt động sáng tạo. Đó là những năng lực cảm hứng, tưởng tượng, trực giác và phát hiện... Hay nói cách khác, cái bi trong văn học nghệ thuật là môi trường của hoạt động sáng tạo, là hình thức đặc thù của hoạt động sáng tạo.

CHƯƠNG 4

NÂNG CAO VAI TRÒ GIÁO DỤC THẨM MỸ CỦA CÁI BI TRONG VĂN HỌC NGHỆ THUẬT Ở NƯỚC TA HIỆN NAY

4.1. Thực trạng vai trò của cái bi trong văn học nghệ thuật với giáo dục thẩm mỹ ở nước ta

4.1.1. Thành quả của việc phát huy vai trò cái bi trong văn học nghệ thuật đối với giáo dục thẩm mỹ

Văn học nghệ thuật là một hình thái ý thức xã hội, phản ánh một cách đặc thù tồn tại xã hội, hiện thực cuộc sống. Cái bi trong văn học nghệ thuật Việt Nam có vai trò rất tích cực trong sự nghiệp bảo vệ, xây dựng và đổi mới đất nước khi nó luôn phản ánh rất nhạy bén và sâu sắc đời sống hiện thực hết sức sôi động của đất nước, xây dựng những hình tượng mới về con người Việt Nam, hình thành ở họ những lý tưởng cao cả và hướng tới những giá trị tốt đẹp của dân tộc và nhân loại. Nội dung tư tưởng, giá trị nghệ thuật của các tác phẩm văn học nghệ thuật phản ánh cái bi ở nước ta từ lâu đã tác động rất sâu sắc tới sự hình thành các phẩm chất thẩm mỹ và các hoạt động nhận thức, đánh giá, sáng tạo thẩm mỹ của nhân dân ta. Cái bi trong văn học nghệ thuật nước ta đã có những tác động tích cực trong việc giáo dục thẩm mỹ cho chủ thể ở các phương diện:

Thứ nhất, góp phần hình thành và phát triển các tình cảm thẩm mỹ tốt đẹp.

Thứ hai, góp phần nâng cao nhu cầu thẩm mỹ, đặc biệt là nhu cầu tìm hiểu, nhận thức về hiện thực đất nước trước và sau chiến tranh.

Thứ ba, nâng cao thị hiếu thẩm mỹ và định hướng hoạt động đánh giá cho con người.

Thứ tư, nâng cao lý tưởng thẩm mỹ, hình thành đạo đức tốt đẹp cho chủ thể.

Những thành quả trên đây của văn học nghệ thuật khi phản ánh cái bi ở nước ta có vai trò không nhỏ vào quá trình hình thành, phát triển ý thức thẩm mỹ, tình cảm, nhu cầu, thị hiếu thẩm mỹ, nó cũng góp phần xây dựng và phát triển lý tưởng thẩm mỹ từ trong quá khứ, hiện nay và mai sau.

4.1.2. Hạn chế của việc sử dụng cái bi trong văn học nghệ thuật để giáo dục thẩm mỹ

4.1.2.1. Lý luận mỹ học ở nước ta chưa đề cập đúng mức đến cái bi trong các hình thức giáo dục thẩm mỹ

Vai trò của cái bi trong giáo dục thẩm mỹ chủ yếu được thể hiện ở cách thức sử dụng cái bi để giáo dục. Trong nguyên lý giáo dục thẩm mỹ lại có nhiều hình thức giáo dục thẩm mỹ khác nhau. Đó là hình thức giáo dục thẩm mỹ thông qua và bằng lao động, hình thức giáo dục thẩm mỹ bằng các mẫu người thật, việc thật, bằng gắn bó với cảnh đẹp thiên nhiên, bằng truyền thống văn hóa và bằng cả lý luận mỹ học cũng như bằng các tác phẩm văn học nghệ thuật trong đó có cái bi

tham dự. Những bi kịch lịch sử, những bài ca bi tráng, những tác phẩm văn nghệ phản ánh cái bi... đều là công cụ của giáo dục thẩm mỹ. Trong vài chục năm trở lại đây, việc sử dụng cái bi để giáo dục thẩm mỹ được coi trọng. Đã có những tổ chức mỹ học, những cơ sở đào tạo đưa nó vào nghiên cứu và giảng dạy. Có những bài viết về tiềm năng của cái bi trong giáo dục thẩm mỹ được đăng tải trên các tạp chí. Về lý luận, gần đây xuất hiện nhiều luận văn, luận án, đề tài cấp Bộ nghiên cứu vai trò của cái bi trong đời sống và trong nghệ thuật. Tuy nhiên, sự quan tâm sử dụng cái bi trong giáo dục thẩm mỹ, nhất là cái bi trong văn học nghệ thuật, có thể nói là chưa có công trình nào.

4.1.2.2. Đội ngũ nhà văn, nhà phê bình chưa có tiếng nói đủ mạnh và kịp thời những biểu hiện của cái bi trong đời sống hiện nay

Về chủ thể sáng tạo, nghiên cứu thực trạng về vai trò của cái bi trong giáo dục thẩm mỹ ở nước ta những năm vừa qua chúng ta thấy có rất nhiều vấn đề bi kịch lịch sử lớn lao của xã hội đã không được phản ánh để các thế hệ sau này không bao giờ quên đã không được văn học nghệ thuật miêu tả. Đây là một thực tế đáng phải suy ngẫm của bức tranh văn học nghệ thuật nước ta. Theo một số nhà nghiên cứu, bi kịch với tư cách một thể loại đã du nhập và hình thành trong văn học Việt Nam vào thời kỳ hiện đại.

Bên cạnh những nỗ lực và kết quả đạt được, phải thừa nhận rằng, lĩnh vực văn học, nghệ thuật nước ta vẫn còn nhiều hạn chế, yếu kém. Đó là văn học, nghệ thuật phát triển chưa tương xứng với tiềm năng sáng tạo và nhu cầu hưởng thụ của nhân dân; chưa có sáng tạo ra những tác phẩm bi kịch có giá trị cao về nội dung và nghệ thuật, chưa phản ánh sâu sắc, sinh động những hiện thực lớn lao của đất nước trong những giai đoạn lịch sử quan trọng, nhất là trong công cuộc đổi mới, đẩy mạnh công nghiệp hoá, hiện đại hoá, hội nhập quốc tế.

Về chủ thể lý luận, phê bình các tác phẩm văn học nghệ thuật. Công tác lý luận, phê bình không chỉ góp phần thúc đẩy và định hướng cho sáng tác văn học, nghệ thuật, mà còn có một vị trí quan trọng trong việc nhận định, đánh giá, xác định những chuẩn mực và định hướng thẩm mỹ cho công chúng trong đời sống tinh thần của nhân dân ta hiện nay. Hoạt động lý luận phê bình văn học ở nước ta những năm gần đây đã đạt được những kết quả tích cực, bước đầu có những đổi mới về quan niệm, về phương pháp nghiên cứu lý luận, phê bình văn học; tính chủ thể của nhà văn được coi trọng. Nhiều tác phẩm lý luận, trường phái nghiên cứu văn học nước ngoài được giới thiệu...

Tuy nhiên, bên cạnh những mặt tích cực, tình hình phê bình văn học những năm gần đây đang tồn tại nhiều bất cập. Đó là hoạt động lý luận phê bình văn học có phần chững lại; có biểu hiện tụt hậu về nhiều mặt so với yêu cầu, chưa đáp ứng được nhiều vấn đề của đời sống, còn xa rời thực tiễn sáng tác, có biểu hiện xơ cứng, kém năng động, giám sát tác dụng tích cực đối với sáng tác; thiếu tính chuyên nghiệp,

thừa tính nghiệp dư bởi không ít cây bút còn thiếu những trang bị cần thiết về tri thức...

4.1.2.3. Năng lực thụ cảm các tác phẩm văn học nghệ thuật của công chúng còn nhiều hạn chế

Chúng ta nhận thấy rằng, ngày nay, mọi người đều có mặt bằng văn hóa cao và khả năng tiếp nhận văn học của họ cũng đa dạng, phong phú và đầy sáng tạo. Đó là nhân tố cần thiết và thuận lợi cho quá trình phát huy và phát triển vai trò của cái bi trong văn học nghệ thuật với việc giáo dục thẩm mỹ, kích thích chủ thể sáng tạo liên tục tìm tòi, đổi mới.

Tuy nhiên, phải khẳng định một điều rằng, trình độ thưởng thức và thị hiếu nghệ thuật trong công chúng của ta hiện nay còn nhiều vấn đề phải bàn. Trình độ thưởng thức văn hóa nghệ thuật của một bộ phận công chúng đang đi xuống do thực trạng sinh hoạt văn học nghệ thuật ở nước ta đang quá thiên về các loại hình văn hóa giải trí, mua vui khiến nhiều người không khỏi lo ngại. Hiện tượng văn hóa thưởng thức nghệ thuật đi ngược lại với những giá trị truyền thống, tìm đến nghệ thuật để mua vui nhiều hơn là thưởng thức đang khá phổ biến.

4.1.2.4. Các chủ thể quản lý chưa thực sự chủ động sử dụng cái bi trong văn học nghệ thuật để giáo dục thẩm mỹ

Phát huy vai trò của cái bi trong văn học nghệ thuật với việc bồi đắp, xây dựng con người Việt Nam hiện nay không chỉ là trách nhiệm của văn nghệ sĩ với vai trò chủ thể sáng tạo mà còn là trách nhiệm của tất cả những người làm công tác văn hóa, văn học nghệ thuật. Tuy nhiên, trong nhiều năm gần đây, sự tiếp xúc của công chúng với các tác phẩm văn học nghệ thuật phản ánh cái bi càng ngày càng ít. Chúng ta có dịch thuật một số tác phẩm của nước ngoài như các tác phẩm nổi tiếng của Sêchpia, của Sôphôclê và đưa vào giảng dạy tại các chương trình phổ thông và đại học, sau đại học nhưng số lượng còn rất ít ỏi. Hiện nay, chúng ta có rất ít các tác phẩm được dịch thuật, chưa đáp ứng được nhu cầu tiếp nhận và thưởng thức của người dân. Mặt khác, cũng đã rất nhiều năm, sân khấu Việt Nam chưa được trình diễn những tác phẩm kinh điển của thế giới.

4.2. Giải pháp nâng cao vai trò giáo dục thẩm mỹ của cái bi trong văn học nghệ thuật ở nước ta hiện nay

4.2.1. Nâng cao nhận thức về bản chất và vai trò của cái bi trong giáo dục thẩm mỹ thông qua việc đẩy mạnh nghiên cứu và giảng dạy mỹ học mácxít

Việc nhận thức chưa đầy đủ về bản chất của cái bi chính là nguyên nhân xuất hiện các khuynh hướng cực đoan trong lý luận mỹ học. Cùng với thảo luận lớn về cái anh hùng cũng trong thời gian cuối những năm 60 đầu những năm 70 của thế kỷ XX, Bộ văn hóa Việt Nam đã tổ chức một cuộc thảo luận lớn hơn về vấn đề cái bi trong giáo dục thẩm mỹ. Trong cuộc hội thảo này, những nhà lý luận chủ chốt tổ

chức hội thảo đưa ra mục tiêu khẳng định trong xã hội ta không còn cái bi bởi vì chủ nghĩa xã hội đã được thiết lập, xung đột bi kịch không tồn tại. Trong công tác giáo dục thẩm mỹ cần phải quán triệt quan điểm này. Mặc dù, chúng ta có rất nhiều vấn đề cần phải giáo dục thẩm mỹ thông qua cái bi trong đời sống và trong nghệ thuật nhưng chúng ta đã không sử dụng. Phải chăng với đất nước Việt Nam chúng ta, cái bi đã không còn khi những phẩm chất tốt đẹp của con người đang nở rộ? Phải chăng, nền nghệ thuật của chúng ta đã gạt hẳn sự phản ánh của cái bi trong các tác phẩm? Để giải quyết thoả đáng vấn đề này, chúng ta cần phải chú ý tới lý luận về nguồn gốc, bản chất và đặc điểm của cái bi trong mỹ học Mác - Lênin. Và xét cho cùng, những ý kiến chưa thống nhất về sự tồn tại của cái bi trong xã hội ta hiện nay là do cách đặt vấn đề từ các góc độ khác nhau.

Để nâng cao nhận thức về bản chất và vai trò của cái bi trong giáo dục thẩm mỹ thì điều quan trọng và có tác dụng nhất chính là chúng ta phải tích cực đẩy mạnh nghiên cứu mỹ học mácxít khi bàn về cái bi. Tri thức về thẩm mỹ của nhân loại là nội dung gần gũi và thiết thực nhất cho sự phát triển ý thức thẩm mỹ, tri thức thẩm mỹ, nâng cao trình độ thẩm mỹ và các năng lực thẩm mỹ. Mỹ học đã được nhân loại tổng kết về tri thức, kinh nghiệm hoạt động, sáng tạo nói chung và kinh nghiệm hoạt động, sáng tạo thẩm mỹ nói riêng của con người qua các thời đại. Sống trong thế giới tri thức đó, có điều kiện văn hóa hóa và thẩm mỹ hóa bản thân một cách nhanh chóng.

4.2.2. Xây dựng, phát triển đội ngũ các nhà sáng tạo, các nhà lý luận phê bình văn học nghệ thuật có tài năng và bản lĩnh

Trước hết, nâng cao chất lượng sáng tạo là nâng cao tầm tư tưởng tác phẩm. Nghị quyết 05 (ngày 28/11/1987) của Bộ Chính trị về văn hóa, văn nghệ đã xác định, văn nghệ là nhu cầu thiết yếu trong đời sống tinh thần và xã hội, thể hiện trình độ phát triển chung của đất nước, của thời đại, là lĩnh vực sản xuất tinh thần tạo ra những giá trị văn hóa, những công trình nghệ thuật được lưu truyền từ đời này sang đời khác, làm giàu đẹp thêm cuộc sống con người.

Các nhà văn cần phải tích cực dấn thân hơn nữa vào cuộc sống, để phản ánh những vấn đề, những biểu hiện phong phú của cuộc sống trong đó có cái bi. Văn học, nghệ thuật là tiếng nói của tình cảm, tuân theo quy luật của tình cảm. Mỗi tác phẩm phản ánh cái bi thực sự có giá trị, phải có sức lay động công chúng, độc giả bằng trách nhiệm, tấm lòng, trái tim của người nghệ sĩ.

Đối với lý luận văn học, nghệ thuật, cần khẳng định vai trò chủ đạo của lý luận văn nghệ mácxít, quán triệt đường lối văn nghệ của Đảng, lấy chủ nghĩa Mác - Lênin và tư tưởng Hồ Chí Minh làm nền tảng, tiếp tục nghiên cứu, đổi mới, phát triển và hoàn thiện hệ thống lý luận phù hợp với thực tiễn Việt Nam, làm cho lý luận có khả năng soi sáng và đủ sức giải đáp những vấn đề quan trọng trong đời sống văn học, nghệ thuật nước nhà. Mặt khác, tiếp tục nghiên cứu lý luận và mỹ học phương

Đông, trong đó có lý luận truyền thống của dân tộc trên tinh thần đổi mới, tiếp tục dịch và giới thiệu một cách có hệ thống, có chọn lọc lý luận và mỹ học phương Tây hiện đại để làm phong phú thêm đời sống lý luận văn học, nghệ thuật nước ta.

4.2.3. Nâng cao chất lượng thụ cảm tác phẩm văn học nghệ thuật, đặc biệt là tác phẩm bi kịch của công chúng

Nhìn chung, công chúng nghệ thuật ở nước ta nói chung, có những mặt mạnh và hạn chế khác nhau khi tiếp xúc với các tác phẩm nghệ thuật. Do đó, việc bồi dưỡng năng lực cảm thụ nghệ thuật, đặc biệt là các tác phẩm phản ánh cái bi phải thích hợp với từng đối tượng về nội dung, hình thức, mức độ, biện pháp. Để công tác đào tạo, bồi dưỡng đạt hiệu quả, trên bình diện chung nhất, luận án đưa ra một số giải pháp cơ bản nhằm mục đích nâng cao năng lực thụ cảm cái bi trong văn học nghệ thuật cho công chúng như sau:

Thứ nhất, nâng cao tình cảm thẩm mỹ cho chủ thể cảm thụ thông qua việc bồi dưỡng tình yêu đối với cái đẹp đặc thù có trong tác phẩm văn học nghệ thuật phản ánh cái bi (cái đẹp ở trạng thái thất bại tạm thời). *Thứ hai*, nâng cao thị hiếu thẩm mỹ cho công chúng đối với cái bi trong văn học nghệ thuật. *Thứ ba*, cần nâng cao lý tưởng thẩm mỹ cho chủ thể cảm thụ nghệ thuật. Đó là việc bồi dưỡng cho mỗi người một hệ thống những quan điểm, quan niệm có tính chất hoàn thiện về cái chân – thiện – mỹ. Chính sự thống nhất giữa lý tưởng cá nhân và lý tưởng xã hội sẽ là nhân tố tích cực của sự cảm thụ cái bi trong văn học nghệ thuật có hiệu quả. *Thứ tư*, cần nâng cao tri thức thẩm mỹ cho chủ thể cảm thụ nghệ thuật. Thông qua đó làm cho kiến thức thẩm mỹ - nghệ thuật của mỗi cá nhân ngày càng sâu, rộng để bản thân người đó có đủ sức cảm thụ cái bi trong văn học nghệ thuật với mọi góc cạnh phong phú, đa dạng của nó.

4.2.4. Nâng cao hiệu quả quản lý nhà nước về giáo dục thẩm mỹ bằng cái bi trong văn học nghệ thuật

Để tiếp tục phát huy vai trò giáo dục thẩm mỹ của cái bi trong văn học nghệ thuật hiện nay cần phải nâng cao hiệu lực, hiệu quả quản lý nhà nước về văn học, nghệ thuật. Hoàn thành cơ bản việc thể chế hóa các quan điểm, đường lối, định hướng của Đảng về văn học, nghệ thuật.

Tóm lại, trong bối cảnh đất nước đang có những thuận lợi và khó khăn nhất định, điều này đã tác động không nhỏ đến việc thực hiện đồng bộ các giải pháp nhằm khuyến khích, tạo điều kiện cho sự phát triển của văn học, nghệ thuật. Do vậy, xây dựng và sửa đổi chính sách cũng như thực hiện các giải pháp nhằm khuyến khích sáng tác cần được nhận sự chỉ đạo kịp thời của các Ban, ngành có liên quan từ Đảng, Nhà nước đến các tổ chức có hoạt động trong lĩnh vực văn hóa nghệ thuật. Có như vậy, cái bi trong văn học nghệ thuật mới thực sự phát huy được vai trò của nó trong việc giáo dục các phẩm chất thẩm mỹ và các năng lực nhận thức, đánh giá và sáng tạo thẩm mỹ cho con người.

KẾT LUẬN

Vấn đề vai trò của cái bi trong văn học nghệ thuật với việc giáo dục thẩm mỹ là một vấn đề có ý nghĩa lý luận cấp bách ở nước ta hiện nay. Nó không chỉ liên quan mật thiết đến giới nghiên cứu mỹ học, văn học mà còn liên quan đến các hoạt động sáng tạo, tiếp nhận giá trị nghệ thuật và hoạt động lãnh đạo, quản lý văn học nghệ thuật, đặc biệt là với sự phát triển hài hòa con người Việt Nam hiện nay.

Trong giới hạn của đề tài, luận án đã làm sáng rõ bản chất và các hình thức biểu hiện của cái bi trong cuộc sống và cái bi trong văn học nghệ thuật; bản chất và các nội dung của giáo dục thẩm mỹ cũng như tác dụng của nó đối với việc xây dựng con người. Luận án đã trình bày, giải thích một cách có hệ thống những nội dung tác động của cái bi trong nghệ thuật với việc giáo dục thẩm mỹ đồng thời phân tích và nhấn mạnh sự tác động đặc thù của cái bi đến chủ thể thẩm mỹ thông qua ba phương diện: hình tượng bi kịch, khoái cảm bi kịch và sự thanh lọc tâm hồn.

Việc nâng cao và phát triển phong phú thế giới tinh thần – thẩm mỹ con người không chỉ là một nhu cầu tất yếu, thường xuyên và khách quan của đời sống xã hội, mà còn là tiêu chuẩn của sự tiến bộ xã hội. Có thể nói, cái bi có khả năng bộc lộ sâu xa, tinh tế và tổng hợp tâm hồn của con người cái chính thể, toàn vẹn của những khát vọng, các giá trị chân – thiện – mỹ. Từ đó, luận án đi sâu nghiên cứu và phân tích sự tác động của cái bi trong văn học nghệ thuật đến sự hình thành và phát triển các bộ phận cấu thành chủ thể thẩm mỹ từ tình cảm, nhu cầu, thị hiếu và lý tưởng thẩm mỹ cho đến các năng lực nhận thức, đánh giá và sáng tạo thẩm mỹ. Cái bi trong văn học nghệ thuật không chỉ có khả năng kích thích năng lực nhận thức của con người, mà nó còn đảm bảo tính toàn vẹn, sinh động của đời sống hiện thực, thông qua sự thống nhất giữa lý trí và tình cảm. Sự thống nhất đó đã làm cho các tác phẩm văn học nghệ thuật phản ánh cái bi có khả năng như một cơ chế tổng hợp cảm xúc, về mọi phương diện tình cảm, giữ gìn kinh nghiệm của nguồn năng lượng xã hội và thẩm định những giá trị chân – thiện – mỹ.

Trên cơ sở đó, luận án khảo sát những thành tựu giáo dục thẩm mỹ bằng cái bi trong văn học nghệ thuật ở nước ta những năm qua,

khẳng định những đóng góp tích cực và tiến bộ của nó. Mặc dù, hiện nay, cái bi trong sáng tạo văn học nước ta đã có sự tác động tích cực vào sự nghiệp đổi mới bằng việc phản ánh hiện thực hết sức sôi động của đất nước, xây dựng những hình tượng mới về con người Việt Nam, hình thành ở họ những tình cảm, nhu cầu, thị hiếu lành mạnh, lý tưởng xã hội cao cả, biết kế thừa những giá trị tốt đẹp của truyền thống để hướng tới những giá trị mới của dân tộc và thời đại. Nhưng do hạn chế về nhận thức và nhiều nguyên nhân trong hoạt động nghệ thuật vẫn tồn tại những mặt hạn chế, tiêu cực cần phải khắc phục và định hướng cho sự sáng tạo cái bi trong văn học nghệ thuật nhằm phục vụ có hiệu quả sự nghiệp đổi mới đất nước theo định hướng xã hội chủ nghĩa.

Luận án chú ý nghiên cứu những giải pháp nhằm góp phần nâng cao hiệu quả giáo dục thẩm mỹ của cái bi trong văn học nghệ thuật nước ta hiện nay. Theo luận án, cần phải xác định những định hướng cơ bản cho sự phát triển của văn học nghệ thuật nhằm nâng cao và phát triển đời sống tinh thần – thẩm mỹ của con người Việt Nam hiện nay. Trước hết, cần phải khắc phục những hạn chế trong nhận thức về bản chất thẩm mỹ và vai trò của cái bi trong giáo dục thẩm mỹ thông qua việc tăng cường nghiên cứu và giảng dạy mỹ học mácxít. Bên cạnh đó, cần phải tăng cường các nguồn lực, các phương tiện để giải phóng mọi khả năng sáng tạo của người nghệ sĩ, nâng cao năng lực cảm thụ của công chúng, tăng cường phát huy tính định hướng của chủ thể đánh giá – lý luận, phê bình. Đặc biệt, cần phải nâng cao hiệu quả lãnh đạo của Đảng, sự quản lý của Nhà nước trên lĩnh vực văn học nghệ thuật.

Những kết quả trên đây, tuy còn có những hạn chế nhất định nhưng đã góp phần làm sáng tỏ những vấn đề lý luận và thực tiễn trong việc tăng cường vai trò của cái bi trong văn học nghệ thuật với việc giáo dục thẩm mỹ ở nước ta hiện nay, góp phần phát triển đời sống tinh thần của dân tộc. Luận án hy vọng những kết quả đạt được sẽ là tài liệu tham khảo bổ ích cho giới nghiên cứu mỹ học, giới sáng tác văn học nghệ thuật, cho công tác giảng dạy mỹ học và văn học, cho công tác lãnh đạo và quản lý văn học nghệ thuật trong thời gian tới.